

YAZINSAL FOLKLOR

Literary Folklore

Prof. Dr. Kubilay AKTULUM*

ÖZ

Marija Stanonik, ana başlığı *Yazınsal Folklor*; alt başlığı *Bireşimsel Bir Olguya Çokdisiplinli Yaklaşım* olan çalışmasında, daha çok metin düzeyinde kalarak yazınsal folklorun dili üzerine yapısal dilbilimin (belli ölçüde göstergebilimin) verilerini kullanan kimi araştırmacıların yaklaşımlarındaki ayırıcı özellikleri belirlemeye uğraşır. Yazınsal folklorun değişik görünümlerine ilişkin araştırmalardan yola çıkarak bu konuda kendince bir dizi kuramsal sonuç çıkarmaya, yazınsal folkloru tutarlı bir dizge içerisine oturtmaya yönelik tanımlamalar yapar. Kendi ülkesinde (Slovenya) yazınsal folklorun görünümlerini ortaya koymaya dönük çalışmaların eksiğini ve fazlasını değerlendirirken değişik folklorik türler arasındaki alışverişlerin doğasını kavramak ister. Folklorbilim (fr. folkloristique) adını verdiği disiplin, folkloru (folklor, folklorbilimden önce gelir), yani halk geleneklerini, göreneklerini somut (giysi, mimari, mutfak vb.) ya da somut olmayan (bayram, oyun, dans, inanış, şarkı, atasözü vb.) biçiminde öbeklendirerek inceleyen bir uğraş alanı olması, onu etnografya, yazınsal araştırmalar, etnikmüzikbilim, dilbilim vb. değişik disiplinlerin kavşağında buluşturmaya olanak sağlar. M. Stanonik, çalışmasında folklorbilimi ağırlıklı olarak görüngübilimsel bir çerçevede ele alır. Yazınsal folkloru inceleme nesnesini tanımladıktan sonra, Alan Dundes'un çalışmalarından yararlanarak, o da "folklorik olay" adını verdiği şeyi, her biri özgül bir yaklaşımı zorunlu kılan metin, doku ve bağlam üçgeninde konumlandırır. Metinsel bir sorgulamada dilbilimsel bir yaklaşımın gerekliliğine vurgu yapar; ancak dilbilimin verilerinin folklorun doğasına uygun dönüştürülmesi zorunluluğuna dikkat çekmekten geri durmaz. Folklorlarda dilbilimin kullanımını kuramsal düzlemde irdelerken yazın ve yazınsal folklor arasındaki bir ayırmadan yola çıkar: Yazınsal olmanın diliyle, "bir dilin tarihsel, toplumsal, ekinel (kültürel) nedenlerle zaman ya da uzamda söyleyiş, dilbilgisi ve sözlük açılarından ayrılmış biçimi" olarak tanımlanan lehçe arasında bir ayrışma olsa da, yazın ve folklorun birbirleriyle etkileşim içerisinde olduklarını, birbirlerine zenginlik kattıklarına vurgu yapar, ardından dilin folklorlarda üstlenilme biçimini kuramsal bir görüngüde açıklamaya girişir. Ona göre, folklorun dille kurduğu canlı ilişki zenginleşmesinin temel yollarından birisidir. Bu açıdan folklorbilimin dilbilimle yakınlaşması olağanlaşır. Saussure'den, Chomsky'den esinlenen dilbilim çalışmaları bir iletişim biçimi olarak folklorun dilini kavramaya yönelik veriler sağlarlar. Bu yazının sınırları içerisinde Marija Stanonik'in *Yazınsal Folklor* adlı çalışmasında vurguladığı, dilbilim ve folklor arasında metin düzleminde gerçekleşen etkileşimlerde kimi girdi ve çıktılarının neler olduklarının kısaca dökümü yapılacaktır. Amaç, "çoğul olmanın yazınbilimine" katkı sağlarken dilbilimsel unsurların folklor bağlamındaki kimi kullanım biçimlerini değişik kuramcılara gönderme yaparak ortaya koymaktır. Bir diğer amaç ise folklor bağlamında çalışan bir araştırmacının dil odaklı *yazınsal folklor* karşısındaki tutumunu, yöntem arayışını folklorbilimin görüngüsünde nasıl konumlandığını belirginleştirmektir.

Anahtar Kelimeler

Yazınsal folklor, Marija Stanonik, folklor, lehçe, yapısal dilbilim.

ABSTRACT

Marija Stanonik, in her *Literary Folklore, a pluridisciplinary approach to a syncretic phenomenon*, tries to determine, at the textual level, the differential position of several researchers of literary folklore, starting from the theoretical data of structural linguistics (partly semiotics). On the basis of research on various aspects of literary folklore, she proposes to arrive at a series of personal conclusions, to situate literary folklore in a coherent system. In explaining the ins and outs of the work devoted to the various aspects of literary folklore in her country, she also wishes to penetrate into the nature of the exchanges between the different folkloric genres. Folkloristic is used to group folklore, such as concrete traditions and customs (clothes, architecture, kitchen etc.) or abstract (festivals, games, dance, beliefs, song, proverbs etc); this perspective adopted by folkloristic makes it possible to classify folklore at a crossroads of disciplines where ethics, literary researches, ethnomusicology, linguistics, etc. intersect. As stated by A. Bernard, M. Stanonik "devotes most of his work to the phenomenology of this branch

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara/ Türkiye, aktulumk@yahoo.com

called” folkloristics “. To present the general scheme of the object of the study of literary folklore, Stanonik relies on the studies of Alan Dundes, she presents the “folkloric event” as an equilateral triangle whose sides are text, texture and context, each of which requires a specific approach. She underlines the importance of a multiple linguistic approach without neglecting the need for the transformation of linguistic data in accordance with the nature of folklore. To dissect the use of linguistics in the field of folklore, she starts from a distinction between literature and literary folklore. Although there is a differentiation between the literary language and the dialect, Stanonik does not fail to emphasize the interference between literature and folklore, which “enrich one another”, and “insists, in an always theoretical perspective, on the fundamental consideration of language for itself in folklore. For her, the living relationship of folklore with language is one of the means for its enrichment. In this perspective, it is quite normal that folkloristics should approach linguistics. The linguistic works inspired by Saussure and Chomsky’s studies provide data for the understanding of the language of folklore. Within the limits of this work, we intend to highlight the ins and outs of the interferences that occur on a textual level between linguistics and folklore as reported by Stanonik in her *Literary Folklore*. The aim is to see how linguistic elements are used in the context of folklore, including the contributions of the various theorists, to determine the methodological position adopted by a particular researcher working in literary folklore field.

Key Words

Literary folklore, Marija Stanonik, folklore, dialect, structural linguistics.

Yazınsal folklorun ne olduğu sorusuna “çokdisiplinli” bir görüngüde yanıt arayan Marija Stanonik’in *Yazınsal Folklor* başlığı altında folklor ve yazın ilişkilerini ele aldığı yapıtı, başlangıçta kuramsal bir tutumla konunun kavramsal olduğu kadar yönetsel bakımdan nasıl sorgulanabileceğine ilişkin kayda değer ipuçları sunmaktadır. M. Stanonik, böyle bir yaklaşımda folklorik tanımlamasına uyan olguları önce dışsal bir düzlemde ayırıp içsel bir düzlemde kalarak yapmaya girişir. Bu bakımdan yaklaşımı, ele aldığı bir yapıtı kendi verileriyle değerlendiren yapısalcı ya da göstergebilimsel bir tutumla irdelemeye uğraşan klasik yaklaşımlarla örtüşmektedir. Arayışı, yazınsal folklor konusunda yeni olduğu kadar tutarlı bir kuramsal alt yapı oluşturmak, uygulama aşamasında dizgeli, dolayısıyla bütünlüklü bir yaklaşım modeli ortaya çıkarmaktır. Özgünbenzer (otantik), el değmemiş, bozulup değiştirilmemiş her folklorik ürünün, yaratının metin,

doku ve bağlam bileşenlerinden oluştuğunu varsayım olarak kabul eder. Ürünün metinsel yanı üzerinde daha fazla durmayı önerir (bu yazıyı metinsellikte sınırlandırıyoruz). Doku, ürünün özgünlüğüne ilişkindir; bağlam ise yazınsal folkloru buluşturan özel koşulların ilişkilerine vurgu yapan bir göstergedir. M. Stanonik, nesnesine – folklorik bir ürün – içkin bir yöntemin ötekiler karşısındaki özgüllüğünü vurgulamaktan geri durmaz (buna karşın yöntemin eksiklerini de önümüze koyar). Örneğin felsefi bir yaklaşım, folklorik ürünün işlevsel boyutunu görmezden gelir, en azından yeterince dikkate almaz; betikbilimsel (filolojik) bir yaklaşım ise biçimsel niteliklerinin önemli bir bölümünü yitirmek demektir. Folklorik bir metnin içkin çözümlemesine girişmek Vladimir Propp’un folklorik olguları bireşimselliği (fr. synthétique) içerisinde ele alan, bunu yaparken konuyu özerk bir tutumla irdeleyen yaklaşımıyla örtüşür. Ancak V. Propp’un artık gelenekselleşen, pek

çok bakımdan aşılan yaklaşımı,¹ şu ya da bu ürünün disiplinlerarası² bir görüngüde ele alınması gerektiği anlayışına yerini bırakmıştır. Değişik sanatsal ve yazınsal biçimlerin gelişimi folklorik ürünlerin disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenmesini kaçınılmaz kılmıştır. Metinlerarası ve göstergele-rarası³ olarak adlandırılan kuramsal yaklaşımlar aracılığıyla disiplinlerarası bir okuma yapmaya olanak sağlayan özel kavramlar, özgül bir yöntem yaratılarak folklorik bir yapıtın kimliği ve özerkliğine yönelik çözümlemelere girilmiş, belli bir alanın verileri ötekiyle buluşturularak folklorik ürünlerin biçimsel olduğu kadar anlamsal çeşitliliği ve derinliği kavranmak istenmiştir. Georges Molinié'nin sözsel sanatlar olarak adlandırdığı (Molinié 1998), yani dilsel gereçler yardımıyla açıklanan ürünler, genel bir sınıflandırmayla yazın ve yazınsal folklor biçiminde iki temel kategoriye ayrılmıştır.

Bilindiği gibi yazın, dilin yazılı normlarına uygun bir anlatım sanatı sayılırken yazınsal folklor, “*bir dilin tarihsel, toplumsal, ekinsel – kültürel – nedenlerle zaman ya uzamda bir söyleyiş (...) biçimi*” (Vardar ve öte. 1988) olarak tanımlanan bir “*lehçeler*” sanatı olarak görülmektedir. Geleneksel ayırım budur. Günümüzde yazınsal folklor bir “*konuşma dili sanatı*” olarak anlaşılmaktadır. Böyle bir tanımlama, konuşma dilini kullanarak folklorik ürünlerin bölgelere göre değişik varyantlar biçiminde anlatımını kapsamaktadır.

Yazınsal folklorun kökeni oldukça eskilere, insanın sözü kullanmaya başladığı dönemlere uzanmaktadır.

Bu nedenle Marija Stanonik Yunanca “*mythos*” sözcüğünün hikâye, masal yanında “*söz*” olmasını anlamlı bulur. Yazının bulunuşundan sonra yazınsal folklor, yazınsal bağlamda kullanılan yöntemlerle estetik bir değerlendirmeye tabi tutulmuş sanki yazın ve yazınsal folklor iki özerk dilsel dizge biçiminde ele alınır olmuştur. Oysa her iki alan arasında bir iç içelik olduğu kuşku götürmemektedir.

Yazınsal folklorun ortaya çıkışı dilin (sözün) bulunuşuna uzanmaktadır. Yazın ise yazının bulunuşundan sonra doğmuştur. Aralarındaki ayrımlar konusunda önerilen ölçütler şu biçimde ortaya konulmuştur: Yaratıcılarının toplumsal kökenleri (bunlar toplumun aşağı ve yukarı katmanlarına ait olabilmektedirler), bir ürünün yaratılma biçimi (ortak bir yaratım, bilinçaltı ya da bireysel bir yaratım, bilinçli bir tasarının sonucu), ürünün/ yapıtın korunma biçimi (değişken midir yoksa değişmeden mi kalmıştır, gelenekle yenilik arasındaki ilişki - yazınsal folklorlarda gelenek üstünken yazında yenilik üstündür). Söz konusu bu ölçütler zaman içerisinde geliştirilerek yeniden tanımlanmışlardır.

Yazınsal folklorun yaratım biçimi ölçütüne göre tanımlaması her zaman daha uygun sonuçlar elde edilmesine olanak sağlamıştır. Yazınsal folklor, yazın için verimli bir alan olmuş, salt özerklik özelliğinden uzaklaşarak dilsel bir bağlamla buluşmuştur. Farklı toplumsal grupların kimliğine ilişkin simgeleri araştıran folklorcu, araştırmalarına artı bir estetik boyut böylelikle katabilmiştir. Somut kültüre ilişkin sorunlar ayrı uğraş alanlarının verilerinden yararlanılarak ince-

lendiğinden folklorik olgular estetik araştırmalar yapan bir alanın (yazın) gereçleri üzerinden kavranmak istenmiştir. İncelenecek nesneyi, ürünü çözümlmek için kavramsal bakımdan tanımlanmış, dizgeli bir çözümleme yapmaya olanak sağlayacak verilerin elde bulunması bir zorunluluktur. Marija Stanonik, “*gerçek bir entelektüelin ayrımlar yapabilme yetisi olan kişi*” olduğunu söylerken yöntemin önemine vurgu yapar. Bunu yaparken dilbilimsel varsayım ve uygulamalarla sınırlı kalmaz; gerçeklik düzlemiyle bilişsel düzlemin tümünden özdeş olmadığını düşündüğünden, önerilen bilimsel terimlerin gerçek bir nesneyi değil, bilinen bir nesneyi temsil ettiklerine inanır. Dolayısıyla folklorun, özellikle de yazınsal folklorun terimleştirilmesi sürecine ilişkin olarak değişik aşamaların gerekliliğinden söz eder.

Buna göre ilk aşamada yazınsal folklorlardan söz edilirken birbirine koşut kullanılan terimler arasında “*halk içeriği*”, “*halk yazını*”, “*geleneksel yazın*” ve “*sözlü yazın*” sayılır. Bu terimlerin özellikle Slovenya bağlamında değişik yazarlarda değişik varyantlarına rastlanabilmektedir.

Yazınsal folklor adlandırması yerine kimi zaman “*halk içeriği*” adlandırmasının kullanıldığı olur. “İçerik” sözcüğü kimi zaman “*gereç*” sözcüğüyle eşanlamda kullanılmaktadır. Karl Strekelj, “*Importance de la littérature orale en tant que fonds documentaire original sur la mythologie*” (aktaran Stanonik 2009:28) başlıklı yazısında Slovenya sözlü yazınının başka ülke yazınlarıyla karşılaştırılarak, onlarla ortak yanları yanında kendine özgü yanlarının neler olduğunu ele alır.

Sözlü yazın, XX. yüzyılın sonlarına gelinceye değin yazınsal folklor karşılığında kullanılmıştır. Özel türleri bildirmek içinse “*halk*” nitelemesi yeğlenmiştir (halk şarkısı, halk dansı gibi). “*Geleneksel yazın*”, önerilen bir diğer terimdir. Terimlerin tarihçesine değinen Marija Stanonik, “*halk*” nitelemesinin değişik kalıplarda kullanımının ardından sonunda “*halk yazını*” biçiminde kabul gördüğünden söz eder.

İkinci aşamada, terimler oluşturulurken William Thoms’tan alıntılanan “*folklor*”⁴ sözcüğünden yola çıkılır. Önerdiği terimler yanında “*halk içeriği*” biçimleri Karl Strekelj’in ilgisini çeker. Göndergesi İngilizce kökenli bir sözcük olan “*folklor*”dur. Budunbilimle eşanlamda kullanılan folklor terimi, budunbilimi de içine alacak biçimde kimilerince tek bir terime indirgenir. Belli bir dilsel topluluğun en alttaki ortamlarına varıncaya değin var olan tüm sanatsal biçimleri göstermek için kullanılır. Modern anlamıyla yazınsal folklor adlandırması sözlü sanatın kökensel biçimi olarak anlaşılır.

Üçüncü aşamada ise “*yazınsal folklor*” terimi “*halk içeriği*”, geleneksel yazın, sözlü yazın, halk yazını terimlerine yeğlenir olur. İkinci dereceden adlandırmalar “*yazınsal folklor*” teriminden türetilir. Folklor terimi bir anakalıp (fr. matrice) konumundadır, ondan türetilen tüm öteki terimler yazınsal folklor incelemelerinde kullanılır. Buna göre, yazınsal folklor, yazınsal folklor adı verilen bilgi ya da bilimsel alandır. “*Yazınsal*” nitelemesi, bağlam tarafından inceleme nesnesinin yeterince belirtilmediği durumlarda folkloru inceleyen “folkloristik”ten

ayrı olduğunu bildirmek için kullanılmaktadır. Bir başka anlatımla “*folklorik*” ve “*folkloristik*” (folklorbilim) iki ayrı terimdir, eşanlamlı değildir. “Folklorik”, folklor, örneğin “yazınsal” folklorlara gönderme yapar (folklorik bir şarkı, folklorik bir şiir vb.) oysa folkloristik, bir disipline verilen addır (örneğin folkloristik karşılaştırma, folkloristik ölçüt, folkloristik sınıflandırmalardaki yetersizlikler). Folklorist ise yazınsal folkloru inceleyen uzmana verilen addır. Dilsel bağlamın ve koşulların yazınsal bir folklorun sözü konusu olduğunu yeterince belirtmediği durumlarda yazınsal niteliği bu terime eklenir. “Folklorlaştırma” terimi, yazınsal bir yapının sözsözsel bir sanat biçimine yakınlaştığı sürece verilen addır. Bu süreç, varyantların ortaya çıkışından kaynaklandığında doğal bir özellik sunar, yazarca bilinçli bir biçimde oluşturulduğunda doğallıktan uzaktır. Bir eylem olarak “folklorlaştırmak” ya da eylemin geçmiş zaman ortacı olarak kullanılan “folklorlaştırılmış” terimleri belli bir sürece gönderme yapar. Folklorlaştırma eylemi, bir yazarın kendi biçimsel özelliklerinin duyumsandığı bireysel bir yazınbilimden bir metinden yaratıcı bireysel özelliklerin silindiği folklorik bir yazınbilime geçişi belirler. Folklorculuk terimi, ikinci el bir folklor sayılır. Bu şu demektir: Folklor doğal ve özgünbenzer çevreninden çıkarılır; bu yapılırken rol değiştirir, bölgesel olarak ait olduğu ortamdaki koparak daha geniş bir bölgesel kimliği, hatta ulusal bir kimliği göstermek için kullanılır. Yazınsal folklorculuk terimi, yazınsal folklor teriminin yazınsal (Fr. paralittéraire) bir türü;

folklorbirim (fr. folklorème) terimi ise yazınsal folklorun en küçük birimi sayılır (Stanonik 2009: 32).

Anılan tüm bu terimler, folklor dışında her tür bilim dalının olmazsa olmazı koşuluna (bir alanın doğasına yönelik kavramsal alanını ortaya koymak) uygun olarak türetilmiştir. Amaç, kendi içinde bilimsel bir dil yaratmak, temel sözlükbirimleri (fr. lexème) oluşturarak “*kavramsal bir alan*” (fr. champ notionnel) ortaya koymaktan, yaklaşımlar arasında bir uyum sağlamaktan başka bir şey değildir. Söz konusu terimlerin hepsi belli bir dizge içerisinde birbirlerine göre tanımlanarak geçerlilik kazanır, söyleme içsel bir bütünlük kazandırma yolu olurlar.

Marija Stanonik, çalışmasının ilk aşamasında (yazınsal folklorun metinselliği) yazınsal folkloru dille kurduğu ilişki içerisinde değerlendirir. Dil, durağan bir olgu değil, folklorik bir türün ortaya çıkışına, doğuşuna yol açan süreç, folklorik bir türün belli bir bağlamda ortaya çıkışı sonunda folklorik bir olaya ulaşmaktır. M. Stanonik, sorgulamasını önce metin düzeyinde gerçekleştirir. Buna göre, artsüremsel (fr. diachronique) bir düzeyde, nasıl ki yazın, yazılı dille ortaya çıkmışsa, aynı biçimde yazınsal folklor konuşma dilinin kategorilerinden birisi olan lehçeler aracılığıyla yeniden doğmuştur. Klasik olarak folklorbilimin nesnesi yazınsal folklor; yazınsal folklor, genellikle lehçe yazılmış bir metinden oluştuğundan standart bir yazılı dil ya da “*yazınsal*” dil ile ilişki içerisinde.

Yazınsal folklorun insanlık tarihinin başlangıcına inen ilişkisi dil, daha doğrusu söz ile açıklanır. Yazın-

sal folklorun öncelikle yazın değil, dil ile özdeşleştirilmesi gerektiğini ileri süren V. Propp olmuştur. Benzer biçimde Anton Breznik, (bkz. Stanonik 2009: 40) örneğin bir halk şarkısının lehçeye olabildikçe bağlı kaldığına vurgu yapar. Uygar toplumlar şarkıları, bilmeceleleri, atasözlerini vb. dil bilimcilerin yaptıkları gibi bilimsel bir kaygıyla biriktirir, entelektüel bir kesimin söylem biçimiyle sıradan kitlelerin, halkın kullandığı dil arasındaki ayrımları kavramaya uğraşırlar. Dil bilimciler için atasözleri, “*dille açıklanan bir tür bilgelik*” sayılır. Bunun yanında, sıradan insanların dili yoğun, pitoresk, yaratıcı imgelerle doludur saptaması yapılır. Halk dili açıktır, sıradanlığa düşmez. Şiir ve halk anlatılarının, aydın ve üst düzey kesimden yazarların değil de, halk dili üzerinde kurgulanması boşuna değildir. Geçmişin taşıdığı temel düşünceler yine halk dilini kullanan olağanüstü masallar aracılığıyla anlaşılacaktır. Sözcüklerin kavramsal alanları, gelişimleri bu türden anlatılar aracılığıyla kavranabilecektir. Yazınsal folklor uzunca bir süre doğal bir iletişim yoluyla, yani kulaktan kulağa aktarılarak taşınan unsurları repertuarına katmaktan geri durmamıştır. Çağdaş anlamıyla yazınsal folklorun lehçeler olduğu kadar konuşma dilinin değişik varyantları da kullandığını unutmamak gerekir.

Özellikle folklorik şarkıların dilsel anlatım biçimleri, yalınlıkları temel bir unsur sayılır. Buna karşın halk şarkılarında kullanılan dilin dilsel özellikleri yanında oluşumları, arkalarındaki öyküler üzerinde durulur. Biçimsel bakımdan şu ya da bu

şarkının ötekilerle benzerlikleri araştırılır. Z. Kumer'in vurguladığı gibi, (Stanonik 2009: 41) folklorik bir şarkı ortaya çıktığı çevrenin yaşayan dilinden beslenir. Dilsel bir çözümlemede amaç öyleyse onun biçimini (fr. style) tanımlamaktır. Şarkının içsel yasalarını tanımladıktan sonra benzerleriyle ayrımları ortaya konulmak istenir. Bir şarkının sessel, bürünsel (fr. prosodique), biçimsel, sözdizimsel, sözlüksel çözümlenmeleri bu amaçla yapılır. Şarkının kendine özgü dili kavranırken yazınsal dilin oluşumu da kavranmak istenir.

Yazınsal folklorun dili ile ilgilenenler (örneğin Jerzy Bartminski) folklorik türler, kısa biçimler (bilmece, ata söz vb.) üzerinde durarak değişik folklor türlerinin konuşma dilinden ayrıldığı yanları irdeler, bunu yaparken yine lehçebilimin verilerini kullanırlar. Varsayımı ise şudur: Yazınsal folklorun dili yapısal ve işlevsel düzlemde günlük dilden ayrıdır. Yazınsal folklor ve lehçe ilişkisi dilbilim, lehçebilim, dil tarihi yanında biçimbilimin verilerine yaslanılarak ele alınır. Buna karşın M. Stanonik'in söylediği gibi, bir yapıtın folklorik özelliğini oluşum, işlev ya da yapı üzerinden açıklamak her zaman olmazsa olmaz değildir. Bununla yalnızca dilin sözlü biçimi, seslerdeki yerel imler, biçim ya da sözcüksel kullanımlar açıklanır. Lehçe, yazınsal dilin en tipik, en arı, yazınsal etkilerden bağımsız biçimdir. Yazınsal folklor lehçenin özel, sanatsal bir yeniden sunumudur. M. Stanonik'e bakılırsa, J. Bartminski'nin amacı yazınsal folklorun sözlü bir doğası olduğunu kanıtlamaktır.

J. Bartminski, gözlemleri arasın-

da folklorik bir metnin ne olduğuna ilişkin kimi tanımlamalar yapmaktan geri durmaz. Örneğin yazınsal bir metin karşısında folklorik bir metin daha çizgisel bir özelliğe sahiptir. Folklorik metin, alıcıya metni oluşturan bölümlerin düzenini istediği gibi değiştirme, istediği bölümü seçme olanağı sunar. Konuşma diliyle yazılmış bir metinde bu olası değildir, konuşma şu ya da bu biçimde başlatıldığından giriş bölümü anlamsız bir görünüm sunar. Çoğunlukla metinler basmakalıplaşmış, kurumsallaşmış formüllerle (Nasılsın? Sağlığın nasıl? vb.) başlar. En doğal konuşma biçimi karşılıklı söyleşidir (folklorik metin, M. Baktin'in anlatımıyla, söyleşimselliğe oldukça uygundur)⁵. Söyleşinin bileşenleri yazınsal folklorlarda sıklıkla yer almaktadır. Onun yaşayan ve konuşulan bir dile aitliği böylelikle anlaşılır. Söyleşi, içsel olduğu kadar dışsal bir özellik sunar, birisine yöneliktir. J. Bartminski, metin odaklı bir bakış açısıyla yazınsal folklorun yapılanmasına dönük saptamalar yapmakla yetinir. Yazınsal folklorun dilinin kendi bağlamındaki özel kullanımını karşılaştırmalı bir tutumla anlamaya uğraşır.

Yazınsal folklor dilini sorgulayan bir kuramcı folklorik bir metin nedir sorusunu da sorar. Hana Walinska bu soruya yanıt ararken P. Bogatyrev, R. Jakobson, B. Putilov'dan yola çıkar (bkz. Stanonik 2009:50). Buna göre, folklorik bir metnin yazarı çoğu zaman bilinmeyen bir öznedir. Var olan metinler aktarılırken kimi değişikliklere bu nedenle rastlanır. Folklorik bir metnin/yapıtın varyantlarının bulunmasını Putilov, onun temel bir iyesi sayar (Stanonik: 2009: 50). Sözlü bir

ürünün aktarılması varyantlarla gerçekleşir. Özgün bir yapıtın tüm varyantları aynı zamanda ayrı yaratılar olarak değerlendirilir. Folklorik bir yapıt ya da yaratı somut varyantlar biçiminde güncele taşınan potansiyel bir kendilik sayılır. Putilov'a bakılırsa folklorik yapıt farklı varyantlar arasındaki ilişkiler bütünüdür. Değişken bir yapıya sahip olması onu devingen kılar. Sürekli olarak yeniden yaratılması, yazılması varyantların çeşitlenmesine kapı aralar. Öyleyse folklorik yapıt, Bogatyrev ve Jakobson'a (Jakobson 1973:59-72) göre, farklı varyantlarını tanımlayan soyut kurallar toplamıdır. Bu kuramcı, ürünü "*folklorik bir metne*" indirger, onu metin düzeyinde kavramaya uğraşır. M. Stanonik, önerilen böyle bir yaklaşımı yetersiz bulmaktadır çünkü aynı zamanda doku ve bağlamı dikkate almadan çözülemeye kalkışmak eksik bir yaklaşım olacaktır. Transkripsiyonlar ise, teklik, biriciklik, yinelenemezlik özelliğiyle karşımıza çıkan varyantlardan ayrı olarak, zaman içinde korumak, biçimsel ve anlamsal bozulmanın, kaybın önüne geçmek amacıyla metinleri belli bir içeriğe aktarmaktır. Bir varyantın özgün bir kopyasına ulaşmak ancak benimsenen transkripsiyon yöntemiyle olası olacaktır. Transkripsiyon, folklorik bir metnin varyantının gerçek kalıbı sayılır. Araştırmacının üzerinde durduğu bir transkripsiyon sürecinden geçen varyanttır. Folklorik metnin yeniden yapılandırılması varyantlardan yola çıkılarak gerçekleştirilmektedir.

Folklorik metnin temel bileşenleri (örneğin sözcüksel, anlamsal, metaforik) böyle bir yeniden yapılandırma

aşamasında ortaya konulmakta, aralarındaki ilişkiler belirlenmektedir. V. Propp'un *Masalın Biçimbilimi* adlı yapıtındaki tutumu, bir yeniden yapılandırma işlemine karşılık gelmektedir. Yapısal bir yeniden yapılandırma uyan böyle bir uygulama folklorik bir metnin somutluk kazanmış bir benzeşim birimidir (fr. analogème).⁶ Tüm varyantların derinlemesine çözümlenmesiyle gerçekleştirilen yeniden yapılandırma, folklorik bir yapıtın biçimleştirilmesi, bir değişmez olarak bir yana konulması gereken unsurları belirlemeye olanak sağlar.

Kısacası, Hana Walinska'ya göre folklorik bir yapıt, bir varyant, somut bir metin biçiminde gerçeklik kazanır. Yazınsal bağlamda yorum, yapıtın metinsel düzeyindeki yapılanmasıyla kavranmak istenirken, folklorik metinde varyantların oluşmasına yarayan bir okuma sürecine ilişkin olarak somutlaşma gerçekleşir. Varyantlar, başka kişiler aracılığıyla başka varyantların oluşmasına, dolayısıyla bir dönemden ötekine aktarılmasına olanak sağlar. Yazınsal bir yapıtın yapılanması yapıtın yaratıcı görünümünü ele alan yazınbilim ve yapıtta göndericinin rolünü ve düzgülerinin (kodlarının) çözümünü ele alan yazınbilim çevresinde öbeklenir. Oysa yazınsal folklor kuramı, folklorik olguları şu üç görünüm altında inceler. Birincisi yapıtın yaratım sürecine ilişkin olarak, folklorik yapıt ile alıcının uzlaşmalarını ve önceki geleneği zorunlu kılan, yalnızca folklorik olmayan türler dizgesi arasındaki ilişkileri ele alır. İkinci olarak yorum aşaması gelir, değişik varyantlarla folklorik yapıt arasındaki ilişkiler irdelenir; varyantların düzey-

leri, türleri arasındaki ilişkiler irdelenir. Üçüncü olarak seçme başlığı altında yapıtın yazınbilimi ile varyantların yazınbilimi arasındaki ayrım ortaya konulur.

Folklorik bir yapıtın üretimi bu üç düzeyde gerçekleşir.⁷ R. Jakobson'un tanımladığı biçimiyle folklorik bir metnin şiirsel işlevi de vardır (Jakobson 1973: 59). Unsurların seçimi yanında birbirleriyle ilişkilendirilmesi, aralarından kurulan bağlar bu işleve ilişkindir.

Yazınsal folklorik ürünleri dilbilimin verileriyle değerlendiren yaklaşımlar daha çok bu yapıtların derin yapıda değişmezlerini belirlemeye uğraşmışlardır. Grimm kardeşlerle başlayarak, Doğu ve Batı masalları arasında benzerlikler ve yakınlıklar olduğunu, dolayısıyla diller dışında değişik inanç biçimlerinin ve gösterimlerin aktarıldığını savlayan yaklaşımı sürdüren kuramcılar bulunmaktadır. Finlandiya okulunun kökensel, ilkörneksel (fr. prototype) bir biçim arayışı benzer bir eğilimi dışa vurmaktadır. Ayrıca dilbilimle yazınsal folklorun aynı şey olmadığı anlayışını benimseyen kuramcılar bulunmaktadır (Stith Thompson'dan başka örneğin Kaarle Krohn bunlardan birisidir) (bkz. Stanonik 2009:57). Buna karşın dilbilimcinin folklorik metinlere her zaman ilgisinin olduğu somut bir gerçekliktir (*le Conte Populaire: poétique et mythologie*'si ile Joseph Courtés, akla hemen gelen bir göstergebilimcidir; *la Sémiotique Formelle du Folklore* adlı çalışmayla Marcus Salamon bir diğeridir. Ayrıca Algirda-Julien Greimas'ın *Yapısal Anlambilim (Sémantique Structurale)* adlı kitabında yararlandığı kaynak-

ların başında Vladimir Propp'un *Masalların Biçimbilimi* kitabı olduğunu anımsatalım). Örneğin atasözleri, bilmece dilbilimcilerin her zaman ilgi alanlarında yer almıştır.⁸ Bir başka anlatımla yazınsal folklor çalışmaları dil ve sözsöz sanat arasında konumlanmıştır. Folklorcular bilmece, atasözü, özlü söz gibi kısa biçimleri⁹ dilbilimsel bir görüngüde incelemekten geri durmamışlardır. Andrée Jolles, artık klasikleşmiş *les Formes Simples* (Yalın Biçimler) adlı çalışmasında yazınsal folklorun diğer türleri arasında sayılan kısa biçimleri inceler; biçimci bir bakış benimser. Tüm yazınsal olgular kendilerine özgül bir görünüm katan bir biçimin içinden yaratılmıştır savına yaslanır. Onların bağımsız unsurlardan oluşan, göstergelerin yan yanalığıyla ortaya çıkan bir dizge oldukları anlayışını sürdürür. Böylelikle her türün kendine özgü biçimsel bir gücü olduğunu kanıtlamaya uğraşır. Bunu yaparken yapıtlardaki dilin sözdizimsel biçimlerini, kendilerine özgü yapılarını, sözcüklerin anlamlarını, sözsöz betilerin (figürlerin) anlamlarını inceler. Her özel biçimin genel olarak sanatın alanına katkısını belirlemeye uğraşır. Öyleyse mit, olağanüstü masal, efsane, hikâye, anı, bilmece, atasözü ayrımı yapmak tipik biçimlerin belirlenmesiyle olasıdır. Kısacası folklorik metinlerin de kendilerine özgü bir dili vardır.

Andrée Jolles, biçimci yaklaşımla yazınsal ve folklorik metinleri, daha çok kısa biçim olarak adlandırdığı ürünleri özetle bu biçimde tanımlamaktan yanayken, kimileri dilbilimle yazınsal folkloru birbirinden bütünüyle ayırmadan, aralarında var olan ola-

sı bağları sorgulama nesnesi yaparlar. V. Propp'un *Masaların Biçimbilimi* ile başlayan yapısalcı bakışın bu alana ilgisi iki ayrı disiplin arasındaki ilişkileri kavramaya yöneliktir. Claude Lévi-Strauss, yapısalcılığın verilerini yazınsal folklorun, özellikle mit çözümlemelerinin alanına taşıyan bir diğer kuramcıdır. William O. Hendrics, Saussure ve Chomsky'nin düşünceleri arasındaki ayrımları sorgularken söylem nedir sorusunu sorarak söz ve performans tanımlamasına sözü getirir (bkz. Stanonik 2009: 60). Söylem, hem sözü hem de düşünceyi kapsar. Buna göre Hendrics, Chomsky gibi söylemin, sıradan gerçekliği aşan özel bir kategori olduğunu, "gerçek yaratıcılığın" burası olduğunu düşünür. Öyleyse yazınsal folklor bu düzlemde yer bulur. Metinlerin her yeni anlatımda yeniden yaratılması bu düzleme ilişkindir. Chomsky'nin söylediği gibi, edinc yanında edim (performans) folklorik olana özgüdür. Folklorik ürünlerin değişmez kalıplarını, birimlerini belirleyerek dünyanın her köşesinde var olan folklorik yapıtlar arasındaki benzerlikler kavranmak istenir. Dilbilimin (yapısal dilbilimin) yapmaya çalıştığı da zaten budur. R. Jakobson, Propp'cu bir tutumla, olağanüstü masalların yapılarındaki yinelemelerin ortak özellikler olarak kendilerini gösterdiklerini kanıtlamaya uğraşır. Yazınsal folklor ürünlerinin ortak değişmezleri belirlenirken anlatıcı dışlanmaz. Folklorik bir yapıt önce dil-ötesidir, potansiyel bir varlığa sahiptir. Tanımlanmış normları kapsar. Aynı ürünün değişik versiyonları anlatıcıların yorumlarıyla ortaya çıkar. Öyleyse yazınsal folklorun alanı "söz"e (Saussure'ün *Genel*

Dilbilim Dersleri'nde tanımladığı anlamda) ilişkindir. Her yeni versiyon bireysel seçimlerle gerçekleşir. Yaratıcılık, biçem söz düzleminde devreye girer. Anlatıcı, icracı bir seçme işlemiyle kendi versiyonlarına eklemeler ya da çıkarmalar yapar; anlamsal dolaylımalara başvurur, belli bir kesiti özetle geçirir ya da uzatma yöntemini kullanır. Folklorik gereçle istediği gibi oynayarak ürünü çeşitlendirir. Koşullara göre içeriği uzatır ya da kısaltır.

Folklorik olguları bireysel yorumdan geçirme, kabaca bu türden işlemlerle gerçekleştirilir. Kimi folklor araştırmacılarının dilsel yapılarla folklorik yapılar arasında ayırım yapmamalarının nedeni budur. Aynı içeriğin aynı yapıda ya da şemada aktarılması olasıdır. C. Lévi-Strauss'un mit çözümlemelerinde aradığı bu yapı ya da şemadır. Böylelikle Hendrics, yazınsal folklorun dilbilime bir katkı sağladığı, dilbilimin yönelimlerinin çeşitlenmesine kapı araladığı sonucuna varır. Yazınsal folklorun eşsüremsel bir düzlemde içsel bir işleyişten yana çıktığını öne sürer. Bu nedenle Bogatyrev ve Jakobson'un benimsediği benzer bir yaklaşımda, sözlü bir şiirin icracı tarafından gerçekleştirilen yaratıcılık yanında, sözsel yaratıcılığın yerine yalnızca ortak yaratıcılığı öne alan, bir toplumun folklorik bir yapıtı kendince yoğunlaşması sürecine takılıp kalmalarını eksik bulur. Bununla kalmaz, varyant kavramının yazınsal folklordeki yaratıcılığa zarar verdiğini düşünür. Dilbilimcilerin farklı, özel tümceleri birer yaratıcılık olarak değerlendirmelerini, yazınsal folklorla uğraşanların ise farklı uzunluklardaki folklorik anlatıları varyant olarak ad-

landırmalarına anlam veremez. Sonuç olarak Hendrics, yazınsal folklorun yeni bir tanımlamasını yapar. Bu tanımlamada sözlü ve yazılı ayrımını ortadan kaldırır. Tanımlamalarını Bogatyrev ve Jakobson'un yaptıklarından ayrı olarak, klasik yazınsal folklor yerine, "çağdaş yazınsal folklor" adını verdiği somut belgelere dayandırır. Yazınsal folkloru, okuma yazma oranının yüksek olduğu bir toplumda (Amerika) yazındışı bir olgu olarak tanımlar. Yazınsal folklor artık grafik medya unsurları aracılığıyla taşınan şeydir görüşüne sözü getirir. Yazının alabildiğine geliştiği bir toplum düzeyinde yazınsal folkloru bir yazı olgusu olarak tanımlamaktan yana bir tutum izler. Böylelikle yazınsal folkloru metin düzeyine indirger. Yazınsal folklor ile dilbilim arasındaki bağları kavramaya girişir, ayrıca folklorik bir metnin yaratıcısı üzerinde odaklanır.

Dilbilimle folklor arasındaki ilişkilere vurgu yapan bu türden gözlemler kuşkusuz bir dizi temel kural ortaya koyarak folklorik yapıtların doğaçlama ürünler oldukları anlayışının önüne geçmek olarak değerlendirilir. Buna karşın yazınsal folklorun tümüyle dilbilime bağlı kaldığı sanısı uyanmamalıdır. Yazınsal folklor ürünlerinin çözümlemesinde metinden bağlama geçiş, anlatımda icranın, dilbilimdeki karşılığıyla söylersek, sözceleme sürecinin önemini göz ardı etmemek gerekir. Metin ve bağlam, birbirlerini tamamlayan iki temel unsurdur. Bağlamı belirleyen kültürel çevre folklorik bir ürünün anlaşılmasında bir diğer önemli etkidir. Metin ve bağlam arasındaki bir diğer kavram ise dokudur. Anlatısal icra, Bausinger'e bakılırsa,

(bkz. Stanonik 2009: 65) dokunun temel unsurlarından birisidir. Anlatısal icra kavramı dilbilimdeki edim, ya da edinc kavramıyla koşturur. Onunla, anlatısal edimlerin gerçekleştiğini, dilbilimsel sürecin yalnızca anlatıyı, anlatısalı değil, bağlamı da kapsadığını söylemek gerekir. Folklorik bir metinde dilsel görünümün özerk bir biçimde ele alınması folklorik bir metnin bildirilmesi, anlatıcının sözü üstlenmesi, anlatısını bitirmesi vb. sorunları dışarda bırakmak anlamına gelecektir. İcra aşaması, bir içeriğin özel bir aktarımı olduğundan folklorik bir ürünün yazınsal, sanatsal değerinin anlaşılmasına da olanak sağlar. Folklorcular arasında icra bir “değer” kavramıyla buluşturularak kavranır, dolayısıyla sanatsal ve bilinçli bir aktarım ile sıradan bir dilsel aktarım ayrı şeylerdir, dilsel aktarım bir icra olarak değerlendirilmez.

Dell Hymes, folklor ile dilbilim ilişkisini bir “toplumdilbilim” görüngüsünde değerlendirir (Stanonik 2009:68). Bir başka anlatımla, yazınsal folklor ile dilbilim arasındaki ilişkiyi “toplumdilbilim” üzerinden kavramak ister. Amacı toplumdilbilim ile yazınsal folklorun karşılıklı etkileşimlerinin neler olabileceğini anlamaktır. Örneğin her iki alanı buluşturan ortak yanlardan birisi dilin günlük kullanımına ilgi duymalarıdır. Bu, Saussure’ün “söz” alanında konumlandığı kullanıma karşılık gelir. Söz, öyleyse “icraya” koştur, onunla eşdeğer bir kavramdır. Dilin günlük yaşamdaki işleyişini sorgularken her toplumsal grubun tek bir dil kullandığı, her toplumsal çevrenin dile yüklenen aynı işlevleri yinelediği anlayı-

şına karşı çıkarak, dille folklorun her toplumda kısmen özerk ve bağımsız olduğuna sözü getirir, bunların farklı gruplar içerisinde ayrıldıklarından söz eder. Dolayısıyla, örneğin bir mitin işleyişinden söz etmek yerine bu mitin toplumun değişik kesimlerindeki işleyişini çözümlemek gerekir. Öyleyse Hymes’e göre icranın tek bir tanımlamasını yapmak eksik bir girişim olacaktır. Dolayısıyla yaklaşımı, Ben-Amos’un folkloru, şeyleri, olayları öne alarak tanımlamak yerine “*bildiririm*” süreçlerini öne alarak tanımlamak gerektiğini söylemesi anlayışıyla buluşur. Yorumcu (anlatıcı), estetik bir düzlemde konumlandırılmış içerik ve dinleyici öne alınır. Dundes gibi Hymes de folklorik gereçle bu gerecin kullanımında gündeme gelen yöntemlerle ilgili bilgi arasında bir ayırım olduğuna vurgu yapar, yazınsal folklor bir bildirişim biçimi olarak kullanımı içerisinde sorgulanır. Böylelikle “*bağlam*” güçlü bir kavram durumuna gelir, yeni anlamlar yüklenir. Folklorik ürünlerle kendi bağlamındaki, yorumlandığı toplumsal yaşam arasındaki alışverişleri sorgulamak gerekir. Folklorik gerecin kullanıldığı her ortamda bildirişim olgularını incelemek için aynı yola başvurulmalıdır.

Metin, doku ve bağlam eşsüremsel bir görüngüde sorgulanarak bildirişime varılır. Başlangıçta modern dilbilimin dil kullanımını göz ardı eder, toplumdilbilimi ve yazınsal folklor bağlamında sözsöz icranın dil kullanımını inceleyebilmek için kullanımı dikkatten uzak bulundurmamak gerekir. Bu nedenle Hymes, dilbilimin dildeki sözdizimsel ve anlambilimsel ilişkilerin mantıksal iyelerini çözüm-

lemekle yetinmesini yetersiz bulur, göndergesel düzeye yerleşmek eksik bir yaklaşımdır. Oysa dille kurgulanan her folklorik metin bir söylem biçimini, bir biçem olgusunu da kapsamaktadır. Tümcelerarası ilişkilerin ötesinde anlatımsallık yalnızca dille gerçekleşen bir göndergesel yapılanma olmaktan öte, bir konuşma biçimini, tarzını, bir biçem olgusunu kapsamaktadır. Öyleyse Chomsky'nin ileri sürdüğü gibi (Chomsky 1979) “edinç” (fr. compétence) bir metnin, dilbilgisel bilgisine ilişkindir oysa “edim”, dilin kullanımına gönderme yapar. Yazınsal folklor, farklı bilgi türlerinden beslenir, zorunlu olarak dilbilgisel olmayan bir edince bağlı bir düzenleyimden kaynaklanır. Bu çerçevede Chomsky, benzeşik bir toplumsal birimde kullanılan ideal bir söylemden söz eder. Yazınsal folklor, soyut bireyle ilgilenen dilbilimden ayrı olarak somut koşullar içerisinde kavranan somut bireylerle uğraşır. Chomsky, dilbilimin dilsel kullanımın yaratıcı yönünü açıkladığını ileri sürerken, Hymes, yaratıcılığın yeni bağlamlarda, koşullarda kullanılan eski tümceler, eski koşullar içerisinde kullanılan yeni tümceler aracılığıyla açıklanabileceğinden söz eder. Öyleyse yazınsal folklor dilin yaratıcı kullanımını kavramını da kapsar. Bir toplumda dilin doğasını kavramanın yollarından birisi onunla olasıdır. Dilin işlevi her birimize yeni tümceler aracılığıyla yeni durumlara uyum sağlamaktan başka bilinen eski tümceler aracılığıyla da uyum sağlamaya yarar.

Kısacası bir toplumdilbilimci görüşüne yerleşen Hymes için yazınsal folklor “sözün etnografyası” (Stanonik 2009: 68) adını verdiği şeye uy-

gun bir örnektir. Dilbilimin çok fazla önemsemediği biçemleştirilmiş türlerin bildirişime yönelik olaylar çerçevesinde incelenmesi gerektiğine sözü getirir. Söz, estetik, anlatımsallık ya da biçemsel düzlemde bildirişimsel bir tutumu ortaya koyar, belli bir toplumda edimlerin ve söz biçimlerinin neler olduklarını kavramaya katkı sağlar. Dolayısıyla her türden iletişim biçiminde göndergesel olanla biçemsel olan iç içe geçer. Estetik ve anlatımsal iyeleri düzenleme biçimleri farklı olabilmektedir. Yazınsal folklor bu iki uç arasında gider gelir. “Sözün etnografyası” ise belli bir toplumsal grubun söylemini anlatım biçimine, yani uzlaşımsal ve anlatımsal olgulara bağlı olarak ele alır. Toplumdilbilim, yazınsal folklor, folklorik ürünlerin tanımlanmasına kendilerince katkı sağlarlar, dilbilim ise folklorik ürünlerden beslenerek dil sorunlarına yeni boyutlar ekler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra disiplinlerarası çalışmalar bu görüngüde gündeme gelmeye başlamıştır. Sözlü icraların türlere, anlatım biçimlerine göre çözümlenmesi yazınsal folklorla yeni bir kimlik kazandırmanın olası yollarından birisi olmuştur.

Sonuç olarak; Marija Stanonik'in *Le Folklore Littéraire* başlıklı yapıtında, yazınsal folkloru dilbilimsel bir görüngüde irdelemek uğraşında olan yaklaşımların yanına başka yaklaşımlar eklenmiş olsa da, bu yazıda daha çok yazınsal folkloru “metin düzeyinde” kavramaya uğraşan, onu önce bir dil işi olarak konumlandıran kimi kuramcılarının yaklaşımlarındaki temel eğilimlere dikkat çektik. Söz konusu yapıtta dilin folklorik bir metinde üstlenilme biçimi onun dilsel/sözsözsel özgül-

lûğüne ilişkin bilgiler sunduğuna ilişkin saptamalar yer almaktadır. Böyle bir görüngenye yerleşilerek, metin düzleminde folklor ve dil arasındaki etkileşimler, ağırlıklı olarak Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri*'ndeki kavramlaştırma, dolayısıyla tanımlama girişimlerine uygun biçimde ele alan kimi kuramcılarca, içsel bir tutum benimsererek folklorik metnin işlevsel boyutu öne çıkarılmıştır. Anılan yaklaşımda betikbilimcilerin (filologların) göz ardı ettikleri biçimsel nitelikleri kavramak amaçlanmıştır. Ancak başlangıçta folklorik bir metnin derin yapıdaki bileşenlerini bireşimsel bir tutumla irdeleyen V. Propp'un önerisine uyulsa da sonradan disiplinlerarası bir görüngenüde folklorik metnin tarihsel, toplumsal yerlemlerini (fr. coordonnées), kısacası düşünüyapıbirimleri (fr. idéologème) göz ardı etmeden bir okuma önerisi de dile getirilmiştir (bağlamı dikkate alan yaklaşımlar bu öneriye bağlı kalır). Terimleştirmenin temel bir öneme sahip olduğu her bilimsel disiplinde olduğu gibi yazınsal folklorla ilişkin terimsel belirlemelerde bir anakalıp (fr. matrice) olarak folklor sözcüğünden türetilen (halk, halk içeriği, gereç vb.) alt terimler önerilmiş ve kullanılmıştır. Folklorbilim adı verilen çözümleme yöntemi, çözümsel duruşunu terimlere yaslanarak belli eder. Amaç, folklorik söyleme (metne) içsel bir bütünlük katmaktır. Yazınsal folkloru dille ilişkisi içerisinde değerlendiren M. Stanonik, çalışmasında önce metin düzeyinde kalarak, yapısalcıların ortak tutumlarından ayrı olarak folklorik metnin dilini bir süreç olarak dikkate almak gereğinden söz eder. Bu bakımdan V. Propp'un *Masalın Biçimbilimi*'nde-

ki tutumundan uzaklaşır. Breznik'in yaptığı gibi, bir topluma ilişkin özgün ipuçlarının, imgelerin halkın söylem biçiminde kendini belli ettiği olgusunu ise göz ardı etmez. Bu özgün dili kavramanın en kestirme yolu yazıya geçirilmiş yazınsal folklorik ürünlerin söylemsel çözümlemelerini yapmaktır. M. Stanonik gibi Breznik de bir yapının folklorik özelliğini oluşum, işlev ya da yapı üzerinden açıklamak her zaman olası değildir görüşüne bağlı kalır. Öyleyse J. Bartminski'nin yaptığı gibi, metin odaklı bir bakış açısıyla yazınsal folklorun yapılanmasına dönük saptamalar yapmakla yetinmek gibi bir öneri getirilmez. Aynı zamanda yazınsal folklorun kendine özgü dili kendi bağlamında anlaşılmaya uğraşılır. Putilov ise bir adım daha ileri atarak folklorik bir yapının varyantlar arası alışverişler olduğunu ileri sürerek yapıtları kendi içsel verileriyle okumaya uğraşan kimi araştırmacıların (özellikle yapısal dilbilime bağlı kalanların) izledikleri yoldan ayrılmıştır. Ona göre bir yapının kendi içsel kuralları varyantlar arası alışverişler üzerinden belirlenir. Öyleyse dilbilimciler için yazınsal folklor ürünleri bu söylem biçiminin derin yapıda değişmezlerini belirlemeye olanak sağlayan veriler sunarken aynı zamanda benzer yapıtlar arasındaki alışverişleri gözlemlemenin de kapısını aralamaktadır. Kuşkusuz onların özgül dili dilbilimin verilerinden yararlanılarak kavranabilecektir. Andrée Jolles'un kısa biçimler olarak adlandırdığı mit, olağanüstü masal, efsane, hikâye, anı, bilmece, atasözü gibi formlar üzerinde gerçekleştirdiği çözümlemeler onların önce dilsel ve yapısal bakımdan

özgüllüklerini kavramaya yöneliktir. Hendrics, yazınsal folkloru bir metin düzeyine indirgeyerek benzer bir yol izlemiştir. Buna karşın Bausinger ve Hymes gibi kuramcılar bağlam ve dokuyu göz ardı etmenin önemi üzerinde durmuşlardır. Özellikle Hymes, bir bildirişim olgusu olarak yazınsal folklor ürünlerini bir bağlam içinde değerlendirmiş; metni bir söylem biçimi, bir biçem olgusu olarak okumayı önermiştir. Yaratıcılığın koşulu eski söylemlerin yeni bağlamlarda yeniden üretimini gözlemlemektir. Marija Stanonik'in *Le Folklore Littéraire* adlı yapıtının diğer aşamalarında konuyu bu yanı irdelenmektedir. Bu başka bir yazıda konu edilecektir.

NOTLAR

- 1 Bu konuda bkz : Algirdas Julien Greimas, *Du Sens I*, Seuil, 1970 ve *Du Sens II*, Seuil, 1983
- 2 Disiplinlerarası yaklaşımın kuramsal tanımlamaları konusunda bkz: Frédéric Darbellay, *Interdisciplinarité et Transdisciplinarité en Analyse du Discours*, Slatkine, 2005.
- 3 Bu konuda bkz: Kubilay Aktulum, *Metinlerarasılık/Göstergelelerarasılık*, Kanguru, 2011.
- 4 Bu konuda bkz: Duncan Emrich, "Folkl-Lore": William John Thoms, *California Folklore Quarterly* Vol. 5, No. 4 (Oct., 1946), s. 355-374.
- 5 Bu konuda bkz: Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki, 1999.
- 6 Marcel Jousse, denk bir unsurun varyantı karşılığında bu sözcüğü kullanır. Örneğin "ekmek" simgesel olarak insanın bir benzeşimirimidir; "ekmek" bir jest ya da bilgi biçiminde, insanın bir şeyler öğretmesidir; öğretmek çoğaltmak demektir."
- 7 Folklorik bir metnin üretimine bir de icracı ya da yorumcunun katıldığını ekleyelim. Yeni bir varyantın ortaya çıkması onun etkisi ve katılımıyla olur.
- 8 Bu konuda bkz. Pierre Cadiot ve Yves Marie Visetti, *Motifs et proverbes : Essai de sémantique proverbiale*, PUF, 2006.
- 9 Bu konuda bkz. Bernard Roukhomovsky, *Lire les formes brèves*, Armand Colin, 2005.

KAYNAKÇA

- Aktulum, Kubilay, *Metinlerarasılık/Göstergelelerarasılık*, Kanguru, 2011.
-, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki, 1999.
- Bayrav, Süheyla, *Filolojinin Oluşumu*, Multilingual, 1998.
- Cadiot, Pierre ve Yves Marie Visetti, *Motifs et proverbes : Essai de sémantique proverbiale*, PUF, 2006.
- Chomsky, Noam, *Structures Syntaxiques*, Seuil, 1979.
- Courtés, Joseph, *le Conte Populaire: poétique et mythologie*, PUF, 1986.
- Darbellay, Frédéric, *Interdisciplinarité et Transdisciplinarité en Analyse du Discours*, Slatkine, 2005.
- Duncan, Emrich, "Folkl-Lore": William John Thoms, *California Folklore Quarterly* Vol. 5, No. 4 (Oct., 1946).
- Greimas, Algirdas Julien, *Du Sens I*, Seuil, 1970.
- Greimas, Algirdas Julien, *Du Sens II*, Seuil, 1983.
- Jakobson, Roman, *Questions de poétique*, Seuil, 1973.
- Jolles, Andrée, *les Formes Simples*, Seuil, 1972.
- Lévi-Strauss, Claude, *l'Anthropologie Structurale*, Pocket, 2003.
- Molinié, Georges, *Sémiostylsitique, l'Effet de l'art*, PUF, 1998.
- Propp, Vladimir, *Masalın Biçimbilimi*, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, İş Bankası Yayınları, 2008.
- Roukhomovsky, Bernard, *Lire les formes brèves*, Armand Colin, 2005.
- Stanonik, Marija, *le Folklore littéraire, Approche pluridisciplinaire d'un phénomène synhrétique*, l'Harmattan, 2009.
- Saussure, Ferdinand de, Genel Dilbilim Dersleri, çev. B. Vardar, Multilingual, 2001.
- Salamon, Marcus, *la Sémiotique Formelle du Folklore*, approche linguistico-mathématique, Klincksieck, 1978.
- Vardar, Berke ve ötekiler, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, 1988.